

Filister, umetnik, šentflorjanec

Jožica Čeh: Metaforika v Cankarjevi kratki pripovedni prozi. Maribor: Slavistično društvo, 2001 (Zora 13). 274 strani.

Znanstvena monografija *Metaforika v Cankarjevi*

kratki pripovedni prozi Jožice Čeh je nastala na osnovi avtoričine doktorske disertacije, za katero je 4. oktobra 2001 v Novi Gorici prejela nagrado Slavističnega društva Slovenije za izjemen dosežek na podiplomskem študiju. Avtorica, ki se je s problematiko metaforike (v Župančičevi poeziji) ukvarjala že v diplomskem in magistrskem delu, pisala pa tudi o metafori in simbolu v Kosmačevi kratki prozi, je z razpravo dokazala, da je izredno pronicljiva in natančna raziskovalka Cankarjeve kratke pripovedne proze. Zato je — kot poudarjata tudi recenzenta Gregor Kocijan in Janez Vrečko — *Metaforika v Cankarjevi kratki pripovedni prozi* tehten prispevek slovenski literarni vedi. Poleg novega in izvirnega poglavja cankaroslovju prinaša ta pretanjeni dosežek izvrsten literarnoteoretičen prispevek o metafori, simbolu in alegoriji, temelječ na interakcijski teoriji, tj. upoštevanju avtorja, kulturnih, socialnih okoliščin, literarne tradicije, sočasnih dekadenci, impresionističnih in simbolističnih slogovnih tokov, in dopolnjen s primerjalno ter kognitivnosemantično teorijo.

Prvemu teoretičnemu sledi poglavje, v katerem avtorica povzema Cankarjeve poglede na črtico in slog ob koncu 19. stoletja, osrednji del pa obsegajo tri poglavja, kjer sta metafora in simbol opazovana v Cankarjevem zgodnjem (1892–1899), dunajskem (1900–1909) ter ljubljanskem obdobju (1910–1918). J. Čeh analizira — opirajoč se na Kocijanovo bibliografijo *Slovenska kratka pripovedna proza 1892–1918* in Cankarjevo *Zbrano delo* — 328 kratkih pripovedi iz enajstih Cankarjevih zbirk. Razpravo zaokrožata sinteza spoznanj in poglavje *Viri in literatura*, ki obsega 171 enot.

Raziskovanje Cankarjevega sloga Jožica Čeh zasnuje na tezah, da se je Cankarjeva metaforika najbolj zgostila v lirizirani kratki prozi in tako oblikovala obsežna metaforizacijska območja. Nekatera med njimi je Cankar zavestno poglobljajal, širil in medsebojno navezoval. Izhaja iz predpostavke, da so se gosta mesta metaforike pojavila že v liriziranih vinjetah zgodnjega obdobja, popoln razmah pa doživela v *Podoba in sanj*. V dunajskem obdobju, v katerem kratka proza ni več osrednja, pri Cankarju prevladujejo snovno-materialni delci, kar jo spodbudi k tezi, da je tu pričakovati razmah simbola. Metaforiko, tj. besedne, stavčne metafore, osamosvojene podobe na ravni motiva in simbole, opazuje glede na njene značilnosti, tradicionalnost oz. inovativnost, vloge in razvoj.

Tako se ji v jedrnem delu monografije (3., 4. in 5. poglavje) pokažejo temeljna izhodiščna območja metaforizacije, npr. avtobiografski motivi, kamor sodijo tudi filister, umetnik, šentflorjanec, tujec, mati, otrok, domovina, hrepenenje, življenje idr. 3. poglavje obravnava raznovrstnost vinjetne metafore, ki se razpenja od metafor ob senzualni in otroško krhki ženski, malomeščanskem moškem in ženskem liku, dekadenci obarvanem vinjetnem subjektu, čustvenozaznavne epitetoneze, do metafor rok, vezi, vode in poti. Obvinjetna kratka proza razkriva metafore Cankarjevih potrebnih ljudi, toplotne skale, rok, poti, simboliko dneva, motive študenta, kritika, mladega in priznanega literata. Dunajsko obdobje razčleni na kratko prozo 1. polovice dunajskega obdobja, kamor uvršča *Knjigo za lahkomišelnje ljudi*, *Ob zori* in *Mimo življenja*, ter 2. polovice

dunajskega obdobja — sem sodijo satirične in groteskne pripovedi, šenflorjanski ciklus in socialne pripovedi. Tu se med drugim pojavijo in ponavljajo nekatera izhodiščna območja, kot so npr. vegetacija, hiša, živali, vezi, družina, otrok, slušni pojavi. Tudi ljubljansko obdobje deli, prelomnica je leto 1914. Pred letom 1914 so med drugim raziskane materinske črtice, živalske pripovedi, cikel *Trenotki*, do konca 1. svetovne vojne pa *Podobe iz sanj*, v katerih se ponovijo izhodiščna območja hiše, živali, rastlin, močnejše pa so izražene metafore smrti, sanj, senc, zagrinjala in groze. Primerja glagolsko metaforo, primero in epitet v *Podobah iz sanj* ter sočasni kratki prozi.

V sklepu ugotavlja, da slog ljubljanskega obdobja kaže na Cankarjevo umiritev, dinamično konceptualno metaforo »življenje je popotovanje«, ki v dunajskem obdobju preide v »hrepenenje je popotovanje«, zamenja statična metafora »človek je vsebnik«. Za Cankarjeve samostalniške, pridevniške in glagolske metafore določi, da izhajajo iz senzualističnega, afektivnega, personifikacijskega, antropomorfizacijskega in sinestezijskega občutenja stvarnosti. Že Cankarjevi prozni zametki kažejo lirizacijo, ki se v dunajskem obdobju pod dekadencijskimi, impresionističnimi in simbolističnimi slogovnimi vplivi razveta ter ob *Vinjetah* oblikuje deepiziran kratkoprozni model. *Podobe iz sanj* kažejo »skrajni rob epskih zmožnosti« (Čeh, 2001: 261), črtica prehaja v »lirski esej ali v močno lirizirano črtico oziroma simbolno podobo« (prav tam). Metaforizacija se osredinja ob naravi, kulturnih in materialnih predmetih ter družini, simbolika pa izhaja iz konvencionalne naravne, tradicionalne domače literarne in folklorne simbolike, ki je prenesena v nov kontekst, pretvorjen s pisateljevim literarnim subjektivizmom. Delo zaključuje spoznanje, da je kljub »močnim notranjim disonancam /.../ na ravni Cankarjevega sloga delovala novoromantična in simbolistična estetika lepote« (Čeh, 2001: 266). Nasprotja se torej ne zaostrojo v ekspresionizem.

Jožica Čeh je z *Metaforiko v Cankarjevi kratki pripovedni prozi* zapolnila vrzel na področju cankaroslovja ter pomembno prispevala k slovenski literarni teoriji. Želeli bi si, da bi avtorica temeljne pojme, kot so npr. frazeološka, pridevniška, samostalniška, glagolska, konkretizacijska, konceptualna, pojmovna metafora, sestavljeni, toplotni epitet, sinekdohični simbol, ljudska frazeološka primera, odenčna epitetoteza idr., dodatno definirala in ponazorila s primeri v posebnem priročniku, ki bi lahko študentom izvrstno služil kot učno sredstvo.

Alenka Žbogor

Filozofska fakulteta v Ljubljani